

В І Д Г У К
офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
Цільмак Олени Миколаївни
на дисертацію Козубенко Ірини Володимирівни
на тему: «Психологічні особливості вербального компонента
комунікативної компетентності поліцейського», подану до захисту в
спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на
здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 05 «Соціальні та
поведінкові науки» зі спеціальності 053 «Психологія»

Ступінь актуальності обраної теми. Україна живе у стані затяжної війни, а Національна поліція одночасно виконує як традиційні правоохоронні функції, так і нові завдання з забезпечення стабілізаційних дій, евакуації цивільного населення, надання допомоги в районах обстрілів, виконання безпосередньо бойових завдань тощо. У зв'язку з цим правоохоронна система висуває посилені вимоги як до професійно важливих якостей особистості поліцейського, так і до освітнього середовища, в якому така особистість формується. Професія поліцейського вирізняється особливою вагомістю чинників формування особистості як носія та провідника цінностей закону та професійної культури, високого рівня комунікативної компетентності, сформованості її вербального компонента. Водночас наразі недостатньою є кількість робіт, присвячених психологічним і методичним основам удосконалення вербальної складової комунікативної компетентності. У зв'язку з зазначеним дисертаційне дослідження Козубенко І. В. вирізняється своєю **актуальністю**, оскільки авторкою комплексно розглянуто питання психологічних особливостей вербального компонента комунікативної компетентності поліцейського в професійній діяльності.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 28.07.2022 р. (протокол № 11).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Науково-категоріальний апарат дослідження характеризується коректним визначенням об'єкту, предмету, мети, завдань, теоретико-методологічного підґрунтя дослідження. Сформульовані завдання підпорядковані меті,

засвідчують логічність та послідовність основних етапів дослідження. За змістом завдань дисертаційне дослідження є теоретико-експериментальним. Авторкою здійснено ґрунтовну роботу, спрямовану на проєктування основних положень психологічної науки на потреби юридичної психології. Зміст дисертації характеризується високим теоретичним та науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Задля досягнення поставленої мети дисертанткою використано загальнофілософські, загальнонаукові, емпіричні методи наукового дослідження, методи математичної статистики.

Дисертація Козубенко Ірини Володимирівни є першим в Україні комплексним монографічним науковим дослідженням, що розкриває актуальну проблему та пропонує практичні шляхи їх вирішення. Виклад матеріалу дисертаційної роботи характеризується логікою та послідовністю, робота оформлена відповідно до всіх встановлених вимог.

При написанні дисертаційної роботи було проаналізовано значну кількість теоретичних джерел (288 наукових праць, включно англomовні джерела). Ґрунтовний аналіз дозволив авторці повно та всебічно дослідити основні теоретичні положення відповідно до теми дисертації, провести власне емпіричне дослідження, описати структуру та зміст вербального компонента комунікативної компетентності поліцейського.

Отримані здобувачкою дані є інформативними, об'єктивними та характеризуються науковою новизною. Результати апробовано на достатньому рівні: їх викладено у 7 статтях, надрукованих у фахових наукових виданнях України категорії «Б», а також висвітлено на 27 міжнародних та національних науково-практичних конференціях.

Таким чином, аналіз дисертації та публікацій Козубенко І. В. засвідчує високий науковий рівень дослідження.

Новизна представлених теоретичних та / або експериментальних результатів, проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені у дисертації положення, концептуальні засади, структура, постановка завдань та їх вирішення, узагальнені висновки

являють за своєю суттю результат реалізації авторських ідей та самостійно виконаної наукової праці. У дисертації комплексно досліджено психологічні особливості вербального компонента комунікативної компетентності поліцейського. У результаті проведеного дослідження сформульовано та обґрунтовано, а також додатково аргументовано низку наукових положень і висновків, які характеризуються ознаками наукової новизни, зокрема: аргументовано доцільність визначення психологічних особливостей вербального компонента комунікативної компетентності на етапі професійного навчання поліцейського; емпірично досліджено змістові та структурні особливості діалогового мовлення в комунікативній діяльності поліцейського як умови ефективного виконання службових завдань у професійній взаємодії; визначено рівень володіння курсантами українською та англійською мовами, типові складнощі в освітньому процесі, що полягають в особливостях опанування граматики та лексики мовлення, а також у наявності комунікативних бар'єрів у професійному спілкуванні; доведено наявність статистично значущого зв'язку між показниками академічної успішності курсантів з української мови та їхнім рівнем діалогового мовлення; обґрунтовано, що етап професійного навчання поліцейських у ЗВО із специфічними умовами навчання є найсензитивнішим для формування вербального компонента комунікативної компетентності; розроблено методичні рекомендації для вдосконалення вербального компонента комунікативної компетентності курсантів в освітньому процесі; розроблено та впроваджено тренінг інтегративного типу як провідного засобу формування вербального компонента комунікативної компетентності в професійній діяльності поліцейського; поглиблено й уточнено наукові уявлення про: сутність понять «професійне спілкування», «комунікативна компетентність»; «вербальний компонент комунікативної компетентності»; психологічний зміст і вплив комунікативних бар'єрів на професійне спілкування поліцейського; вплив специфіки професійної діяльності поліцейського на формування його комунікативної компетентності; набули подальшого розвитку науково-

психологічні підходи до вдосконалення комунікативної діяльності поліцейського в особливих умовах; удосконалено зміст і методи психологічного супроводження освітньо-професійної діяльності поліцейських.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Усі результати дисертаційного дослідження Козубенко Ірини Володимирівни достовірні та науково обґрунтовані, що підтверджується такими положеннями:

- основні результати та висновки дисертаційного дослідження були оприлюднені на 27 науково-практичних конференціях;
- основні положення дисертації викладені у 7 наукових статтях, надрукованих у фахових виданнях України категорії «Б»;
- надійність і вірогідність отриманих наукових результатів підтверджуються теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних принципів дисертаційної роботи, єдністю та логічністю всіх етапів дослідження, його організаційною цілісністю й чіткістю концептуальних засад, гармонійним поєднанням статистичних методів і способів їх якісної психологічної інтерпретації.

Практична значущість результатів дослідження. Сформульовані та викладені у дисертації положення, узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані у таких сферах:

- *в освітньому процесі* – при підготовці навчально-методичних і дидактичних матеріалів для таких навчальних дисциплін, як «Українська мова професійного спрямування», «Юридичне документування», «Культура мовлення», «Іноземна мова професійного спрямування»;
- *у практичній діяльності* – як рекомендацій : у системі психологічного супроводження професійної діяльності поліцейських, що підтверджено відповідними актами впровадження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. У першому розділі визначено поняття комунікативної компетентності як складноструктурованого феномена у взаємодії складових, зв'язків і відношень; визначено ключові

напрями професійного спілкування. У структурі комунікативної компетентності виокремлено лінгвістичну, стратегічну, дискурсивну, прагматичну, соціокультурну компетентності. Обґрунтовано, що комплексність структури комунікативної компетентності зумовлена її ієрархічною організацією, що охоплює множину різнопланових умінь, що відображають сукупність когнітивних, соціокультурних і мовленнєвих аспектів. Аргументовано, що вербальний компонент у структурі комунікативної компетентності виконує інструментальну функцію, оскільки забезпечує процес і результат взаємообміну інформацією за допомогою мови (усної, письмової, внутрішньої), який відбувається за власними внутрішніми законами, вимагає активної розумової діяльності та ґрунтується на певній системі усталених норм. Авторка підкреслює, що вербальні засоби комунікації (мова, мовлення) утворюють знакову систему, найменшою предметно значущою одиницею якої є слово (вислів), поєднане з іншими словами за правилами цієї знакової системи. Зазначається, що професійна діяльність працівників поліції має виражену комунікативну спрямованість. Результат її залежить від ефективної професійної комунікації, тому комунікативна компетентність поліцейського є невіддільною частиною його професіоналізму. Це системна характеристика особистості, що формується в процесі професійної підготовки в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання та є її результатом. Тому система професійної підготовки має забезпечувати формування навичок професійного мовлення та конструктивної взаємодії. Водночас наголошується, що попри актуальність, зазначена наукова психолого-педагогічна проблематика залишається недостатньо вивченою в теорії і практиці фахової освіти поліцейських.

У другому розділі окреслено засади організації та методів дослідження, здійснено аналіз результатів емпіричного дослідження комунікативної компетентності курсантів, передусім, визначення його вербального компонента. Для дослідження феномену вербального компонента комунікативної компетентності поліцейського використано психодіагностичний комплекс, який, окрім стандартизованих методик, включав авторську анкету. На основі

психодіагностичного комплексу досліджено змістову структуру діалогового мовлення курсантів. Аналіз результатів дослідження вказує на здатність дисертантки до ретельного опрацювання і детальної інтерпретації емпіричного матеріалу, коректного тлумачення результатів, великої кількості ілюстративного матеріалу.

У третьому розділі окреслено напрями оптимізації вербального компонента комунікативної компетентності в системі психологічної підготовки поліцейських. Обґрунтовано, що задля формування вербального компонента комунікативної компетентності в професійній діяльності поліцейських постає необхідність у впровадженні спеціальних програм, які спрямовані на формування необхідних професійних компетенцій та особистісних характеристик та мають охоплювати комплекс організаційних, методичних, просвітницьких, психопрофілактичних, практичних, психологічних заходів. Розроблено методичні рекомендації з удосконалення вербального компонента комунікативної компетентності в освітньому процесі. Авторкою також розроблено тренінгову програму, яка спрямована на розвиток вербального компонента комунікативної компетентності в професійній діяльності поліцейського та програму комунікативної підготовки до поведінки в конфліктних ситуаціях професійної діяльності поліцейського, що пройшли апробацію та засвідчили очікувану ефективність. Упровадження спеціальних програм з формування вербального компонента комунікативної компетентності поліцейського є важливим і перспективним напрямом, який може покращити їхню професійну підготовку та сприяти підвищенню ефективності виконання службових обов'язків у складних умовах сьогодення.

Дослідженню притаманна виражена наукова новизна, що полягає в аргументуванні доцільності визначення психологічних особливостей вербального компонента комунікативної компетентності на етапі професійного навчання поліцейського; емпіричному дослідженні змістових та структурних особливостей діалогового мовлення в комунікативній діяльності поліцейського як умови ефективного виконання службових завдань у професійній взаємодії;

визначенні рівня володіння курсантами українською та англійською мовами, типових складнощів в освітньому процесі, що полягають в особливостях опанування граматики та лексики мовлення, а також у наявності комунікативних бар'єрів у професійному спілкуванні; доведеності наявності статистично значущого зв'язку між показниками академічної успішності курсантів з української мови та їхнім рівнем діалогового мовлення. Результати дисертаційного дослідження мають безсумнівну практичну значущість. Вони можуть застосовуватися у системі психологічного супроводження професійної діяльності поліцейських.

Дисертація Козубенко Ірини Володимирівни написана державною мовою, характеризується чіткою структурою та логікою викладення матеріалу, відповідає вимогам МОН. Структура та обсяг дисертації обумовлені об'єктом і предметом, метою й завданнями дослідження. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (288 найменувань на 30 сторінках) та додатків на 54 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 277 сторінок, із них обсяг основного тексту – 192 сторінки. Пропорції теоретичної та емпіричної частин дослідження авторкою дотримано.

Анотація. Відображає основні тези дослідження. Викладена українською та англійською мовами, містить список публікацій дисертантки за темою дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час вивчення дисертації та наукових публікацій здобувача фактів порушення академічної доброчесності виявлено не було. Дисертація Козубенко І. В. – це оригінальна, самостійно виконана наукова праця.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Оцінюючи загалом позитивно винесену на захист дисертацію Козубенко Ірини Володимирівни, варто відзначити певні дискусійні питання, що потребують додаткової аргументації під час захисту.

1. У роботі доведено, що близько 40% сформованості здатності до конструювання діалогу пояснюється іншими чинниками, окрім вербального компонента. Водночас не зазначається, які саме із соціально-перцептивних та інтерактивних характеристик мають важливе значення у професійному спілкуванні поліцейського.

2. Потребує пояснення виявлений у дослідженні парадокс: при достатньо розвинутому емоційному та соціальному інтелекті (34,3% курсантів характеризуються його високим рівнем) у респондентів одночасно спостерігається низький рівень рефлексивності (47,5% респондентів). Як здатність до самоаналізу впливає на ефективність засвоєння ними технік саморегуляції під час вирішення конфліктів?

3. У роботі стверджується, що етап професійного навчання є найбільш сензитивним для формування вербального компонента. Чи не вважаєте Ви за доцільне перенести основний акцент тренінгової підготовки на період первинної професійної підготовки вже після випуску, коли молодий фахівець стикається з реальною агресією та асиметрією статусів у спілкуванні з громадянами?

4. У розроблених авторкою Програмі комунікативної підготовки велика увага приділяється концепції ненасильницького спілкування. Водночас недостатньо обґрунтовано, яким чином поліцейський має поєднувати принципи емпатії та «м'яких» запитань з необхідністю дотримання жорсткої правової формалізації мовлення та виконання наказів, що носять імперативний характер.

Викладені вище дискусійні положення та зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Козубенко Ірини Володимирівни, оскільки не стосуються найбільш значущих положень і висновків роботи та не применшують належного її рівня. Висловлені зауваження є запорукою наукової дискусії під час публічного захисту дисертації.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам
Дисертація Козубенко Ірини Володимирівни на тему: «Психологічні особливості вербального компонента комунікативної компетентності

поліцейського», подана на здобуття ступеня доктора філософії, за своїм змістом, одержаними науковими результатами, актуальністю, новизною та іншими ознаками є самостійною завершеною науковою роботою, що містить суттєві положення для розвитку наукової психології. За науковою та практичною значущістю здобутих результатів відповідає спеціальності 053 «Психологія» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Козубенко Ірина Володимирівна – за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Олена ЦІЛЬМАК

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ